МАЙК ЙОГАНСЕН

СТАРИЙ

ВЕПЕР

ДИТВИДАВ

МАЙК ЙОГАНСЕН

СТАРИЙ ВЕПЕР

ДИТВИДАВ ЦК ЛКСМУ
ХАРКІВ 1936 ОДЕСА

Редактор Р. Миронов
Техкер Я. Ольман
Коректор Т. Біліч

МАЛЮНКИ ТА ОБКЛАДИНКА
ХУДОЖНИКА Є. РАЧОВА

СТАРИЙ ВЕПЕР

I

Ян вернувся додому рано, бо він одержав листа з Баку і знав, що його вибрано поїхати на свято тюркських піонерів. Ян налляв дві склянки водою, видушив на береги тарілки такі фарби: жовту вохру, зелену поль-веронез, краплак та берлінський блакит і взявся малювати полювання на вепрів у горах. Швидко він обвів обриси верховин, швидко понамальовував верхівців і собак, але з великою дбайливістю виписав трьох вепрів; двоє ще тікали, але третій уже обернувся оборонятись і передній ловець націлявся на нього довгим списом. Ян одшукав фарбу — перепалену сієнську землю — і прималював ловцеві руду бороду клинцем. Борода затекла тому на груди. Ян хапався виправити, але хтось подзвонив, і Ян мусив одчиняти.

Перед ним стояв високий чоловік у баранячій шапці, правда, борода в нього була руда і клинцювата, але убраний він був зовсім по-европейському; на широких плечах йому ловко лежало чорне пальто.

— Я хочу бачити школяра Яна, — сказав чоловік. — Прізвище моє Абас, я із Баку.

Він скинув пальто і розповів Янові, що має повезти його на свято тюркських піонерів, бо Ян був перший відмінник у школі. Тюркські товариші прислали гроші, і треба було виїжджати на завтра. До завтра Ян мусив зібрати усі речі; бібліотекар Абас глянув на його малюнок, сказав, що зайде по нього о дванадцятій годині вдень, і зник.

Другого дня о десятій годині Ян уже був готовий їхати і не знав, що робити з собою. У школі йому дано відпустку, мати пішла на роботу, речі були зібрані. Ян ходив і стрибав і робив гімнастичні вправи, але все ще було тільки чверть на одинадцяту, пів на одинадцяту, а гудок усе мовчав, і Абас не з'являвся.

Ян згадав про свою картину і домалював ще одного ловця, який, сховавшися в буйному ожиннику, поціляв з рушниці того вепра, що напав на верхівця. То була дуже довга, старовинна, кременева рушниця — це ж були середньовічні лови — Ян хотів вималювати їй гранчасте дуло, але не легко було поробити акуратно грані на тоненькому стволі, і знову затекла фарба. Ян схилився над малюнком, аж вимазав собі носа фарбою, коли до хати увійшов бібліотекар Абас — йому відчинив хтось із сусідів — і поставив у кутку якусь довгу, загорнену в газету, річ.

— Я прийшов заздалегідь, — сказав Абас, — щоб подивитися, як ти налаштував свої речі. Показуй.

Ян приніс рукзака і став заспіль виймати своє подорожнє справилля: коновку, пляшку, обшиту повстю, щоб не грілася вода, мило, рушник, білизну, запасні карпетки, і коробочку сірників, запаковану в бляшанку і обклеєну, щоб не замокла. Це подобалося Абасові. Ян дістав ще слоїк із йодом і бинду, теж запаковані у бляшанці, коробочку з голкою та нитками, ножа, плоскогубці, тоненький дріт і кілька шевських цвяхів.

— Ти дуже акуратно зібрав речі, — сказав бібліотекар, — хоч їдь просто на північний полюс. Я бачу, що можна з тобою заїхати на Лиман Девічі і показати тобі полювання на вепра. У нас ще є час. Я бачив учора твій малюнок і гадаю, що ти з охотою пробудеш три дні коло Лимана. Правда, у тебе буде не така рушниця, як на твоєму малюнку, а трохи краща.

Абас узяв з кутка пакунок і, зірвавши газету, показав Янові новеньку однодульну рушницю. „Подивись на це“, сказав Абас. — „Це рушничка роботи нашого радянського іжевського заводу. Як одвести вправо оцей язичок, то дуло упаде і можна закласти патрона. Дуло висверлено циліндрично, отже можна стріляти з цієї рушниці не тільки дробом, а й круглою кулею. На Лимані Девічі бувають дикі свині — вепри. Такого вепра дробом не проб'єш, не проб'єш навіть картечею завбільшки з горох — у нього під шкірою товстий такий калкан — сало, тільки кулею можна його пробити.

„Це добра рушничка і я довіряю тобі стріляти з неї. Але пам'ятай: ні в якому разі дуло її не повинно дивитись туди, де є люди, а хоч де можуть бути люди. Нехай рушниця буде незаряджена, нехай вона буде попсована, нехай вона буде зовсім поламана, без курка,—все одно ти не смієш повертати її в той бік, де є люди, де можуть бути люди. Тільки на такій умові я дозволяю тобі користатися нею. Ти запам'ятав? Ти даєш мені піонерське слово!"

— Тепер збирай речі. Нам пора до трамваю.

II

Коли Ян із Абасом проїхали Махач-Кала, Ян дістав карту і почав дивитися на неї. Каспійське море, омиваючи східне Кавказьке узбережжя, лежало на карті синьою вилучиною. Каспій—чудесне море, на якому зимують мало не всі птахи з Росії та України, понад Каспієм Дагестанською долиною тягнуть на південь усі дрохви та хохітви, туди збігаються на зиму дикі свині з гірських кантонів Дагестана, і от на цій карті коло Каспія Ян знайшов Махач-Кала, названий так ім'ям великого бійця за пролетарську революцію Махач Дахадаєва. Нижче Махач-Кала був Дербент—це по-іранському „Двері Замкнуті", і справді Дербент був дверима народів, через ці двері незчисленні племена колись давно мандрували зі сходу на захід, з Азії до Европи.

Далі кінчався Дагестан і починалася трохи ширша Азербайджанська долина, по ній Ян прослідкував очима станції Сарван та Девічі і погляд його упав

на море — біля моря на карті була невеличка блакитна цяточка. Це й був великий Лиман Девічі: вузький перешийок піскових кучугур відділяв його від моря, під синьою фарбою географічного моря Ян уявляв собі, як юрбиться мільйонами риба; колосальні білуги пливли дном, немов панцерні підводні кораблі, а високо над ними, на прозорій поверхні плавали гуси, качки, баклани, норці, ринали, ганяючись за рибним дрібʼязком, і вітер, набиваючи брижі, зганяв птахів. Пливуче птаство безладними роями метушилося над морем і знову з шумом, як поїзд, сідало на воду. Поруч кривий і вузький, як австралійський бумеранг, лежав таємничий Лиман Девічі.

Ян покинув карту і виглянув у вікно. Синій на карті, у вікні Каспій був тьмянозелений, наче хтось, малюючи його, домішав до зеленої фарби білила, щоб фарба держалася берегів і не розпливлася низьким подолом Дагестана. Над морем був невеликий південний вітер — левант, та всежтаки частина качок ізнялася з води і тягла кудись на південь, де лежав таємничий Лиман Девічі. Качки летіли туди, бо затулена очеретами вода була спокійна в Лимані і до спокійної води хотілося птахам. Вітер сливе не шарудів на острівцях серед Лимана і вепри спали під теплим сонцем.

Поруч Лимана є невелике озеро, кілометрів три завдовжки. Воно неглибоке, до Лимана від нього треба перейти півтора кілометра кучугур, від моря його затуляють очерети і теж кілька кілометрів кучугур.

Вздовж цього озера, посередині його, наче бу-

блики, вигнуто низку малих острівців, уплутаних у лепеху і очеретиння. На цих острівцях саме й спали вепри. Повикопувавши у вогкому намулі вигідні ковбані, ліниво зжувавши при цьому пару корінців рогозу, сонні свині поснули, коли сонце взялося пригрівати їм бурі спини. Зрідка якась із свиней солодко й сумовито зітхала й кректала у сні, ворушила хвостом, бездумно чвакала величезними щелепами і знов непритомніла під теплим сонцем.

Лише старий кнур Хро не спав, а подрімував, лежачи завжди в тій самій здоровенній ковбані, яку його вісімнадцятипудова вага щоразу продушувала аж до підземної озірної води. Очі його були напівзаплющені, але він ворушив вухами, посапував носом, і мозок працював невпинно.

Звір своєю не вмирає смертю. Людина на старість стає слабша мозком і тілом, м'язи й нерви хлянуть майже одночасно. Не так у звірів; старий Хро, що народився пасмугуватим поросям близько двох десятків років тому, був тепер і дужчий і хитріший і моторніший від будьякого п'ятипудового юнака з вепрячого роду.

Він, правда, спав менше не тому, що не потребував здорового сну, а тому, що був розумніший від інших і знав, що смерть чигає на нього в найспокійніші, найпевніші години відпочинку.

Тому багато доказів знало його довершене тіло. Там, де колосальна голова переходила в шию, була лункувата близна від зубів барса, ще з тих часів, коли він улітку виходив у гори. Тоді він був ще юнаком пудів на шість з половиною, але й тоді вже

з нього був один з найперших бійців. Він мав звичку проламувати й протоптувати в колючій ожині свої власні стежки. На отакій стежці саме злапав його барс, стрибнувши йому на спину. Спочатку Хро був кинувся бігти, сподіваючись здерти ворога із своєї спини об колючі прути ожинника та шипшини. Але барс, наче приріс до його спини, і на шиї стало масно й гаряче від крові.

Тоді кнур упав на бік і став качатися на надбережному камінні, куди він скотився з кущуватого схилу. Барс випустив шию і перше ніж він, зім'ятий об гостре каміння, встиг відскочити, кнур розпанахав йому черево так, що червоний мотлох поповз з барса на камінь. Але на цім не скінчилася борня, оскаженілий від болю барс, як кішка, бив його пазурями, роздер надвоє вухо, вирвав шматок губи, аж поки, ввесь заюшений своєю й ворожою кров'ю, кнур не розтоптав його ногами.

З того часу Хро перестав ходити своїми стежками, а держався гурту і вкупі з усим табуном щороку мандрував зимувати в теплу долину і наїдатись кукурудзи в тюркських городах. Така була вікодавня традиція, а молодий кнур тепер і не брався відступати від племінних звичаїв.

Так він дожив старого віку, сотні наплодив пасмужистих дітей — дикі поросята завжди спочатку смугасті, а далі пасмуги пропадають у бурій шкірі спини й боків — і думав уже, що так і помре в законах і звичаях своїх предків. Так було аж до зустрічі його з партизаном Гамідом.

Гамід, повернувшись з громадянської війни, нові запровадив у своїм селищі звичаї. Він не додержував постів, не молився Аллахові, їв свиняче м'ясо, обстоював, що гуртом краще робити, ніж нарізно, і не шанував муллу.

Коли вепри приходили з гір у долину і паслися вночі на тюркських городах, Гамід ганяв їх із собаками, убивав з засідок і залюбки їв м'ясо, немов якийсь невірний урус.[1] Одного разу він поранив у ногу вепра, але не управився знов закласти патрони і вепер утік. Це був Хро, і Гамідова куля вбила в його ногу і в думання тяжкі сумніви. Кукурудза на городах коло перелісків була солодка і від неї жиріли вепри, але в перелісках легко було гасати собакам, а Гамідова рушниця не сподобалася старому кнурові.

З перелісків коло селища Девічі він завів вірних собі свиней у Лиман, через лінію залізниці. Два-

---

[1] Урус — слов'янин, руський.

дцять кілометрів очерету в неглибокій воді — це прекрасне було сховище. Настирливі собаки, що залюбки дратували й непокоїли вепрів у гаях, неохоче лізли у воду, різали собі носи об очерет, вибивалися з сил, і довелося дати спокій тим вепрам, що в Лимані.

Та тепер всежтаки Хро не міг спати, а тільки кліпав очима і думав. Він досяг висот слави і могутності. Він був — вожай!

Тепер він думав не про це. Щось починало підточувати його здоров'я. Нога, де погостювала Гамідова куля, часом боліла йому від холодної води — то був ревматизм. Він знав, що в зибучому лепові у круглих ополонках по той бік Лимана був порятунок від болю — варт тільки полежати там бодай ночей зо три. Але над берегом Лимана походжали якісь люди з рушницями, що їх привозив поїзд. Цей поїзд щовечера кричав десь за Лиманом, гуркотів, і по тому чути було далекі, слабкі, але смертедайні звуки-постріли.

— Сюди вони не дійдуть, — знав Хро, але не міг не мріяти про жовтий леп, що виймав біль з костей. Він застогнав і перевалився в ковбані на другий бік, тепер поранена нога була зверху, і Хро заплющив очі. На мить йому привиділися гори його юнацьких літ, холодна, солодка вода гірської річки і в присмерку щось кричало довго-довго, як жалюгідний житель низів — шакал.

Хро схопився на ноги. Це кричав паровоз далеко за Лиманом. Незабаром лунатимуть смертельні звуки з рушниць. Хро подався до свиней і торкнув

ту, що лежала найближче, гострим, як ніж, іклом. Свиня аж підстрибнула. В одну мить усі були на ногах, непевно хрокали і прислухалися, як кричав паровоз. Поросята завищали високо і прикро. Свині незадоволено харчали — їм хотілось спати, а цей поїзд був такий далекий! Одна по одній вони знов полягали спати. Тільки старий вожай недовірливо стояв і прислухався. Давно вже замовк поїзд, але пострілів не було. Нарешті, і він знову ліг на своє місце і напівзаплющив очі.

III

Справді, пострілів не було, хоч і вийшли з поїзда люди з рушницями. То були Ян і Абас, — їх зустрів на станції Девічі старий чабан і мисливець Гамід. Він привів із собою малого жилавого ішака, на якому було в'юкове сідло. Ян із Абасом намотали на сідло речі, і всі троє пішли до селища Сарван, де тепер працював у радгоспі Гамід.

У Гамідовій хаті Абас розпакував мисливську справу і Ян із Гамідом узялися заряджати патрони — сам Абас мав із собою готові. Ян зауважив, що права рука Гамідова була перев'язана брудною ганчіркою поміж великим та вказним пальцем. Це побачив також Абас і попрохав, щоб Гамід показав свою рушницю. То була стара берданка з якимось чудним старовинним французьким замком. Гострий хвостовик замка видавався згори над шийку рушниці і силою відбою щоразу ранив Гамідові руку.

Ян розмотав брудну ганчірку на Гамідовій руці,

промив рану теплою водою і помастив по краях йодом — при цьому Гамід не скрикнув і не скривився, але якось уперто дивився вперед себе — тюркський партизан уважає за непристойне показати, що йому боляче, але стерпіти йод на стократ ятреній рані було не легко. Далі Ян видобув бинду і акуратно обмотав Гамідові долоню так, щоб навіть удар гострого хвостовика не міг знову поранити руку.

Чиста бинда дуже сподобалася Гамідові. Він зацюцюкав язиком і щось сказав по-тюркському. „Ти йому друг", переклав Абас, „а дружба Гамідова дорожча від золота", додав він від себе.

Коли патрони зроблено, Гамід приніс молока, дуже солоний сир-пендир і лаваш — дуже прісний хліб, спечений на манір наших млинців. Абас дістав харчі і всі троє добре повечеряли.

Удосвіта, ще зовсім поночі, Гамід збудив товаришів. Ян довго не міг очуняти, і коли двоє старших були вже зовсім готові, він усе ще натягав довженні брезентові чоботи.

— Хіба ці чоботи не промокнуть у воді? — спитав Ян.

— Трошки замокнуть, — сказав Абас, — та багато води не протече. А втім почекай. — І Абас почав щось дуже швидко говорити тюркською мовою до Гаміда. Гамід посміхнувся, вийшов з землянки і повернувся, несучи в цебрі якусь світложовту грязюку.

— Оце, — сказав Абас, — є лиманський леп. Це штука дуже небезпечна, коли влізеш у неї вночі — можна не вилізти і потонути як у трясовині. Але зараз нам він дуже згодиться. Ти наквацькуєш тим

лепом халяви і ні одна крапля води не пройде в чобіт. Берися, намазуй! Дикі свині лікуються в цьому лепові від ран і від ревматизму, а тобі він придасться, щоб зробити чоботи водонепроникними.

Ян старанно обмазав чоботи жовтим лепом і всі троє вийшли просто в ніч.

Вони йшли, як індійці, або кавказькі горяни, один за одним городами Сарвана, пересікли кам'яницю — дорогу на станцію Девічі. Під ногами то хлюпали мочари, то осідав леп, то шелестіло каміння, аж десь перед ними простяглася вузенька стрічка води, а за нею, як пасмо чорних гір, бовваніла смуга очеретів. Кожен сів у човен, Гамід ніс із собою три жердини підпихатись, але виявилось, що Ян уміє правувати тільки веслом. Гамід поцюкав язиком і приніс одрубок дошки, грубо затесаний на весло. Потому вони виїхали в ніч, попереду Гамід, далі Ян, позаду Абас.

Дужчав вітер, але гнав у спину, і велике плесо перепливли менше, як за годину. Коло стежки, в очеретах, чекали на них ще три човни з мисливцями, на двох човнах були ще й собаки. Довгою кривою стежкою в очеретах усі попхались до берега.

У березі замовкли розмови, човни покинуто на піску, і шість душ тихо пішли через піскові кучугури. В березі довгого озера група поділилася: Ян і Абас мусили наганяти з собаками, а решта пішла в засідку на другий край озера.

Довго Ян і Абас стояли мовчки в березі, аж здалека дійшов сюрчок — це значило, що всі четверо мисливці розташувалися по засідках. Ян із Абасом

увійшли повище коліна в льодову воду і побрели до острова. За ними пливли собаки, поскигливши трохи, бо моторошно було лізти в холод.

На цьому першому острівцеві нічого не було, але побіля другого собаки підхопили запах, що йшов із вітром, загавкали й побігли вперед.

IV

Старий кнур давно вже не спав. Скоро розляглася в Лимані луна від першого пострілу, він схопився і відтоді ввесь час чекав на ґонитву. Коли вже зачув тихий плюскіт води — то Ян і Абас увіходили в озеро — він побудив свиней. Свині жалібно скиглили, враз кидалися бігти, але Хро спокійно стояв на місці, прислухався, і вони верталися до нього, збивалися в купу, знову верещали і поривалися тікати.

Старий вожай стояв і вичікував. Він сам увесь трусився від хвилювання, але чекав на місці. Мозок його працював напружено, кров вогнем пульсувала коло скронь, аж очі наллялися кров'ю і на іклах зайшлася піна. Він критикував і відкидав найголовніший звірячий заповіт, залізний закон порятунку — правило вітру.

Цей закон укладався в коротку фразу: „тікай проти вітру". Звір більше сповіряється на свій нюх, ніж на очі. У лісі, в кущах, в очереті, в бур'янах можна не побачити ворога. Ворог може лежати в ямі, причаїтися за горбком, сидіти на дереві. А занюхати ворога можна дуже здаля, надто з таким

надзвичайним носом як у дикої свині — щоб тільки вітер наганяв запах — саме для цього і треба тікати проти вітру. І ніякі горбки, дерева, кущі, бур'яни не затьмарять нюхового видіння. Повернешся носом проти вітру — і перед тобою цілий світ запахів, справжня, яскраво освітлена, кінокартина звірів, птахів, людей, рослин.

Повернешся спиною до вітру — і перед тобою запахова темрява — глибокий нюховий морок, де на кожному кроці тебе може чекати смерть, схована від очей і повита запаховою ніччю.

Людина знає день і ніч — ті, що бувають для очей. Але от для багатьох звірів, які бачать неважно, а нюхають добре, світ і темрява нічого не значать. Для них головне те, — чи є запахи, чи їх не чути. Коли ніяких запахів не чути, — а це буває тоді, як біжиш за вітром, — то це для такого звіра все одно, що ніч — носом нічого не видно. І от звірі бояться такої запахової ночі, їм страшно, все одно як людині поночі — бо не чути, чи є вороги попереду, чи їх нема. На очі свої такі звірі мало споміряються. Тим то такий звір завжди тікає проти вітру.

Вітер наганяє на нього всякі запахи і він не так боїться. Він проти вітру ніби бачить своїм носом. От він і тікає проти вітру в запаховий день.

Оцей самий закон вітру зараз критикував Хро. За півхвилини собаки будуть тут, на острові, і доведеться тікати. Треба по закону тікати проти вітру. І Хро знав, що проходу не буде, що всі виходи противітрової путі будуть зайняті людьми. Буває, що вдається проскочити між грізних запахів людського

поту і чорного пороху, але частіше потрапляєш під громи й дим з людських рушниць. А там, з того боку, звідки йшли собаки, людей було зовсім мало, і на сто ступнів від собачої путі можна було певно й спокійно утекти між очеретами.

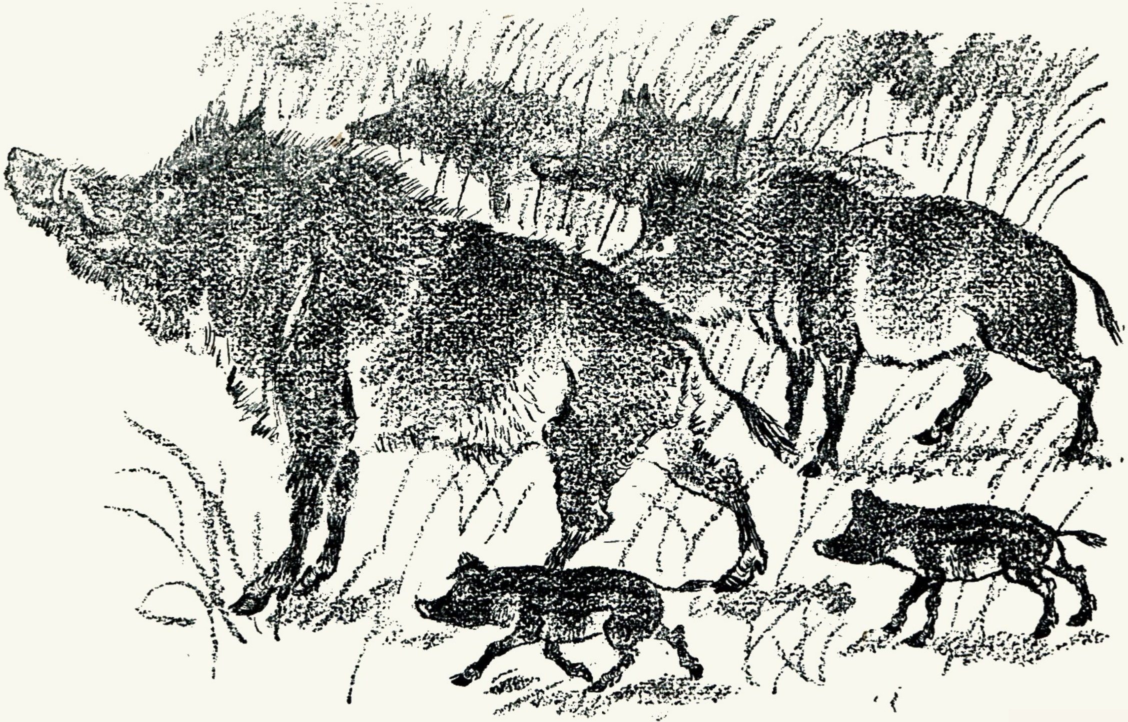
Так міркував Хро і жижки йому трусилися від хвилювання. Інший ватажок уже давно був би стрімголов тікав проти вітру, і люди уже були б стріляли. Але Хро стояв, аж високе тужливе скавчання задзвеніло близько, на сусідньому острівцеві. Тоді щось шубовснуло у воду — то собаки наближались плавом. Їхній вожай скавчав чимраз вище й пронизливіше, нюхом він уже ясно бачив вепрів і навіть знав, скільки їх є перед ним.

Нерви в старого кнура були напнуті, як струна, залізний закон вітру бився в кожній вені і смикав ноги в усіх суглобах. Далі чекати було несила. І Хро, покірний законові, повернувся носом проти вітру, щоб тікати. Але щось хруснуло в переднім правім коліні, і гострий різучий біль спинив старого кнура. Цей біль протверезив його, як сніг на бігу, — то була рана від Гамідової кулі, і Хро став, аж уперся передніми ногами в м'який мул передочеретів'я. Свині вже були втекли, але вожай люто хрюкнув і вони повернулися.

Вожай собак уже вибрався на острівець і з шумом обтрушував воду. Раптом старий кнур прожогом кинувся в воду сливе назустріч собачій путі, наосліп, у запахову темряву.

Свині верещали дико, але побігли за ним. Кожну мить їх могли насісти собаки і тоді — Хро це знав, —

він мусив би тікати проти вітру. Він ще раз спинився і тихо пішов далі, забираючи трохи вбік від собачої путі. Усе стадо пройшло, затулене очеретами, у двадцятьох ступнях від собак. Хро провів його понад кучугурами морської сторони далеко в запахову ніч за вітром.

Тепер уже всі собаки вибрались на плавок острова і рвонулися до ще теплих ям. Але тут їх спіткала несподівана пригода — слід кінчався коло ям і вітер не показував, де поділися вепри.

Ясніше, ніж очима, собаки бачили своїми носами, що півхвилини тому тут лежали вепри, вітер мусив виявити, куди вони пішли, але вітер мовчав, у його подувові не було слів, він був, як порожній звук.

Довго скавучали й вовтузились собаки на загадковому острові, нарешті вожай почав петлювати і знову наскочив на слід табуна. Але цей слід по залізному законові вітру знов привів вожая до тих самих ковбань.

Ян і Абас побрели до острівця, де метушилися спантеличені собаки, і на власні очі пересвідчилися, що вепри були тут зовсім недавно. Свіжа земля купами лежала коло ковбань, у прозорій воді видно було глибокі круглі сліди копит. Абас стурбовано дивився на собак, але розумів не більше, ніж вони. Кінець-кінцем він почав наганяти їх проти вітру. Неохоче і без голосу собаки почапали за ним і так дійшли аж до засідок, де були стрільці.

Ніхто не бачив вепрів. Усі знизували плечима, і кожен висував свою гадку про те, чому не вийшли вепри. Тільки один Гамід мовчав і думав: він знав вепрів найкраще від усіх і, поволі міркуючи, силкувався уявити собі хід думок старого вепра. Але щоразу він доходив до моменту втечі вепрів, залізний закон вітру спиняв його думку на півдорозі і він знову заглиблювався в сумніви.

V

Понатягали лепехи, нарізали очерету і взялися варити чай. Ян вийшов на піскуватий горбок і побачив долі довгі мілкі води. Під берегом на воді сидів табунець качок. Він повернувся до багаття і розповів про це Абасові. Але Абаса й інших це мало цікавило, вони ніяк не могли забути про вепрів.

Мовчки попили чай, тоді Гамід устав і гукнув собак. Він вирішив спробувати ще раз, зайшовши з надморяної сторони. Йому здавалося, що він зрозумів тактику старого кнура, і він гаряче доводив це мисливцям. Часу було ще вдосталь, і всі пристали на його пропозицію.

Тоді Ян підійшов до Абаса і попрохав дозволу полазити за качками.

— Гаразд, — сказав Абас, — тоді вернешся до човнів; там чекатимеш нас, — і мисливці подалися на кучугури морської сторони.

Ян витяг з рушниці патрон з кулею і заклав з дробом. Він знову вийшов на горбок і почав укладати план, як підповзти до качок на дробовий постріл. Поки він міркував, качки самі знялися вгору, обминули Яна і стали знижатися далі поза кучугурами.

Ян почав обходити озеро. Він перейшов два пасма кучугур, але ні нового озера, ні води не знайшов. Вибігши на шпиль найвищої кучугури, він побачив: у далені мерехтів ключ качок, падаючи за горбами. Назад він не дивився, бо тільки досвідчений мисливець оглядається на перейдену путь і занотовує якусь на ній прикмету. Натомість він подався за нові горби. Не навчений оцінювати дистанції, він ще цілу годину мандрував до горбів, що, здавалося, були так близько. По дорозі були нові й невидні згори влоговини між кучугурами, треба було спускатися і знову підійматися; аж нарешті, Ян дійшов до нових, більших озер. Проваллям між двома кучугурами Ян доліз до берега і вистрелив на качок. Качки підхопилися з криком, одна ж підстрибнула

й зосталася на воді, і її стало гонити вітром. Ян постановив, оббігши берегом, пождати, поки качку принесе вітром.

Ян викопав у піску яму, заліз у неї по самі вуха, притрусив мокру одежу торішньою лепехою і чекав.

Йому вже почало здаватися, що час би й повер-

нутися до товаришів, але щось обережно зашаруділо в очереті, і він причаївся. З очеретів на вузьку чистинку біля берега випливла качка і посувалася до нього. Ян поповз на череві, з лепехи, і ліг у березі. Качка була чимраз ближче, він витяг руку і впіймав її за шию.

Це був селезень лопоноски у весняному вбранні, блакитносірий з блискучо-зеленооксамитовою головою, жовтогарячими лапками і широким, як лопатень, носом. Голова його була в крові і замість правого ока зяяла чорночервона рана. Кров була також на лівім крилі, заюшивши яснозелене дзеркальце. Ян приторочив селезня і подавсь назад.

Він ішов дуже довго і ніби не тією путтю, аж постановив, нарешті, вибравшись на перший пісковий шпиль, оглянути місцевість околишню, щоб простувати найкоротшим шляхом.

Та коли він уже стояв на шпилі, перед ним окреслилася незнайома картина. Якесь було озеро, повз яке він не проходив, і з озера того виходило протокою краєвище другого ширшого озера.

Як спустився із шпиля і взявся обходити воду. Але скільки він не йшов, вода не кінчалася, а навпаки, розливалася ширше, аж, кінець-кінцем, схована кручею дюни, пішла і далі ген за обрій.

Раптом Ян зрозумів, що заблудився і не знає вже, з якого боку прийшов. Зосталося одне: повернутися до того місця, де він збив селезня, і згадати, яким напрямом він туди потрапив.

Довгенько довелося Янові йти, щоб знову вибратись на той самий шпиль. Коли він спустився вниз і знайшов свою засідку, уже було поночі. Субтропічна ніч, без присмерку, без попередження враз упала на землю. Перед Яном у темряві блищала вода озера, а кучугури спливлися з хмарами і зникли в ночі. Десь збоку в проваллі, між кучугурами заблимав слабенький далекий вогник.

VI

Це міг бути ліхтар на Лимані, там, куди йому треба було пливти човном. Але він, звичайно, не міг би тепер знайти човна. Навколо було озеро, але яке з них Лиман, довідатися ніяк.

Це могли бути вогні якогось селища, куди вночі не можна було йти, бо на шматки розірвали б собаки.

Це міг бути маяк на морі. Іти на цей вогник — то значило, втратити ще й це озеро з готовою засідкою. Треба було ночувати отут коло вогню і почекати до ранку.

Ян видобув свою герметичну бляшанку з сірниками, назбирав очерету та кураю і підпалив. Спалахнуло високе полум'я, і навколо стало ще темніше. Ян сів коло огню і взявся патрати качку.

Тоді споза кучугур щось високими веселими голосами заспівало, немов дівчата в далекім українськім селі. Вступили інші, нижчі голоси, довго і чудно тягли якусь ноту, знизили, обірвали і знов високо заскімлили, неначе дівчата були несамовиті, немов причинні або чорно-п'яні. Раптом одна з них завила, як собака, друга залящала, як немовля, голоси сказилися, зачастили і один голос божевільно загавкав, тоді ж знову завів високу тужливу ноту. Голоси наближалися, і Ян зненацька відчув, що один з них зовсім коло нього.

Качка випала з рук Янових, йому перехопило подих, він хотів устати і не міг — ноги не корилися. Він схопив рушницю, направив на жахливий голос і наосліп натиснув спуск. Розтявся випал, і враз голоси змовкли, наче все це йому приснилося.

— Шакали! — зненацька згадав Ян і йому враз стало тепло й спокійно на душі. Ці жахливі голоси — були найплохіші в світі вояки. Ян знову взявся патрати качку. Рушницю він усетаки поклав напохваті коло себе.

Спікши качку, він з'їв м'ясо, соковите, але гіркувате, він бо забув витягти жовч. Зовсім стомлений і соннивий, він понатягав ще лепехи, закопався в ній і заснув.

У цей момент Хро провів табун повз це озеро на вогник, до тюркських городів.

Успіх сп'янив старого вожая. Він порушив залізний закон вітру — і переміг. Ніхто з його стада навіть не чув пострілів. І Хро постановив віднині порушувати закони вітру і тікати в запахову темряву. У нього навіть покращав апетит і він енергійно чвакав кукурудзяні качани. Старий тюрк, почувши хрускіт і шелест, вийшов з хати і страшно бив ложкою об мідний таз, але вепри тільки трохи одійшли і знову взялися до кукурудзи. Тут вони мали жирувати до ранку, а вранці Хро проведе своє племено за вітром просто на озеро спати.

VII

Ян спав у лепесі і йому снився його власний малюнок полювання на вепрів. Кам'яні гори були навколо і поросли зеленою рослинністю з глянцюватою листвою. Якісь дерева, такі як пірамідальна тополя — раїна, вінцем оточували садки й левади, але дерева ті були хвойні і на колір стемна зеленосині. Зелений величезний очерет, немов бамбук, оберігав річку від очей, орел спинився в повітрі і так стояв, немов сонце під хмарою. Передній вершник — і Янові снилося, що це був він сам — легко-легко мчав на коні з піднесеним списом, наче летів над землею,

беззвучний і глухий, як дим. Десь перед ним мчав колосальний вепер, теж легкий як папір і німий, як на малюнкові.

Ян летів уперед, але разом із ним летіла його путь, ті самі кущі й камені зоставалися обоніж коня, на тій самій відстані тікав вепер і теж із ним мчалися трава, бур'яни і дерева. Ян не міг ні прискорити літ коня, ані піднести чи опустити руку із списом. Все було, як на його малюнкові і все мчало вперед.

Ян зрозумів нарешті, що ніколи не наздожене вепра і не вразить його списом. Його охопила безмежна жахлива туга, яка буває уві сні, коли револьвер не стріляє, не слухаються ноги, скутий язик не може скрикнути, що все це неправда, а тимчасом у вікно уперто і невпинно лізе мертве божевільне обличчя з вишкіреними зубами і страшними невидющими очима.

Ураз він побачив, що вепер повернувся назад і біжить просто на нього. Ян зіскочив з коня і став. Немов бурий сугорб плив на нього, грізно і беззвучно. Уже видно було страшну роззявлену пащу, бруднобілі ікла стирчали вперед, кривава піна звисала з чорних губ. Ян хотів замахнути списом і не міг. Спис випав йому з рук, він став мацати навколо себе і знайшов мокре, морозне дуло рушниці. Такий був сон Яна.

Прокинувся він увесь у снігу, все тіло аж кричало від болю, у висках стугоніла кров, по снігу кружляли райдужні перисті кола. Губи йому пересохли, він хапав сніг і їв, але не міг охолодити жару, що обійняв усе його тіло. Знесилений упав нав-

знак у мокру від підтеклого снігу лепеху. Навколо білів безмежний мертвий сніг, було порожньо,— нікого й нічого. Ян відчув, що не може встати з місця і вийти з снігової пустині. Крізь купу лепехи він бачив: щось, як темний сугорб, посувалось до нього. Немов у сні він поволі націлив і вистрелив.

Випал хоч і м'яко впав серед глухих снігів, але Ян ураз опритомнів і скочив на ноги. Понад край озера тікало з десяток свиней, швидко, по прямій лінії, немов вантажники порожняком з вокзала. Бурий сугорб лежав нерухомий у тридцяти ступнях від нього. На мить Ян забув, що він хворий, що йому боляче йти, і побіг.

На снігу лежав величезний вепер. З шиї уже вилилась на сніг кров червоною зіркою.

Ян стояв коло нього, дивно байдужий і сонний. Його знов починало морозити. Невже це він, недосвідчений і нерозумний хлопчик, убив вепра, якого вчора дорослі мисливці з собаками так і не зуміли вполювати? Невже це він, Ян, убив його?

Ні, він не вбив його. Тіло вепрове здригнулося, він, хитаючися, звівся на ноги і кинувся до Яна. Ян побіг, побіг чомусь до своєї засідки. Вепер гнався за ним, у Яна враз де й ділася пропасниця: він біг беззвучно і швидко, як бігав колись у клубі, гравши в два табори.

Він уже проскочив свою засідку і інстинктивно біг назад, туди, де були свої. Коло засідки вепер майже був наздоганяв його, але тепер Ян біг угору, і вепер відставав — він був поранений.

Попід снігом шелестів пісок під Яновими ногами,

йому теж не легко було вибратися бігом на кучугуру, але ззаду вепер сопів і харчав, як паровоз, рана в шиї заважала йому бігти, він хапав повітря, він мусив упасти. Ян цього не міг розуміти, за ним гналася смерть.

Він вибіг на шпиль, на мить йому здалося, що обіч у снігу манячить ще якась чорна тінь. Ззаду харчав вепер, і Ян став збігати з гори. Та недаремно

його всю ніч трусила пропасниця, ноги вимахували, правда, легко як у сні, але ступали на пісок, немов падали непевно й несподівано — він уже кілька разів мало не впав, поточившися наперед.

Раптом він перечепився, і враз щось холодне ляснуло його по лиці. Це був сніг; він упав і не міг звестися. Ззаду зовсім близько розтявся постріл. Ян лежав, повернувши голову. Вепер уже не харчав і якось чудно біг боком у снігу, мотаючи ногами в повітрі, біг на однім місці, як у сні. Розвіявся сивий димок від пострілу, з диму вийшов чоловік і пішов до Яна.

Це був Гамід. Усю ніч він блукав кучугурами, шукаючи Яна, і знайшов його допіру, почувши вдо-

світа Янів постріл. З шпиля він саме встиг побачити, що вепер переслідує Яна. Він зрозумів, що настав час помститися на старому вепрові за те, що той обдурив його вчора. Він знав, що тепер його рука не схибить. Його куля влучила вепрові просто під ліву передню кульшу в серце. Він підійшов до Яна, гладив його забинтованою рукою по голові, похлопував по спині, сміявся, обтрусив з нього сніг, розминав йому руки та плечі.

У хаті Яна ще раз розтерли всього, напоїли чаєм і він проспав мертвим сном аж до ранку.

Другого дня рипуча двоколісна гарба, надсаджуючись і потріскуючи, тягла вісімнадцятипудового вепра на станцію. Ян і Абас ішли поруч, у Яна вже не було рушниці, він сам догадався подарувати її Гамідові, щоб тому не калічила руку відбоєм його стара берданка.

— Бачиш, — сказав Абас, — старий вепер загинув, бо він думав, що сам-один може вибороти свою путь у житті і зневажав інтереси й закони свого стада.

Тепер ти подивися, як він збудований, цей дикий звір. Ти бачиш яка величезна в нього голова, яка шия, який горб спереду на спині. Вся сила у нього — спереду. До оцієї голови, що пристосована копатися в землі, вириваючи коріння, ніби прироблено все тіло. Весь вепер — це копальна морда, от як лев — це паща, яка стрибає, або от бізон — це голова, яка б'є рогами. У свійських тварин цього нема, людина годує їх, і от у свійської свині зад товщий від переду.

На станції, коли Ян з Абасом для проби силкувалися стягти вепра з гарби, до них підійшли хлопець і дівчина одного з Яном віку. Вони поскидали з пліч рукзаки і взялися допомагати.

— Можеш привітати, — сказав Абас, — це Георго і Гюле, бакінські піонери. Вони виїхали зустрічати тебе, як гостя.

До вепра тепер узявся Гамід і одразу зсунув тушу з гарби. Могутній звір боком ліг на снігу. Тепер Ян міг спокійно, негарячливими очима роздивитися вепра. Вся сила і вся вага сконцентровані були в нього в передній частині. Він дуже мало скидався на м'яку, круглу розпливчасту свійську свиню: тіло в нього було довге й сухе, ноги довгі, копита великі, спереду він виростав, як сугорб, колосальна голова горбом переходила у високу спину, порослу довгою і шорсткою щіткою. Бруднобілі ікла, кожне із столовий ніж завдовжки, стирчали з величезної пащі.

Дивлячись на вепра, Ян подумав, що коли б це вісімнадцятипудове тіло ступнуло по ребрах, то з людини зостався б тільки мокрий плювок. М'яка земля вдавилась, розквасивши сніг, під його вагою. На короткій, могучій, як у вола, шиї і під передньою кульшею зяяли дві чорні рани. — Подивись, Гюле, на цього хлопця, — сказав Абас, — це він убив вепра.

Тепер тільки Ян глянув Гюле в вічі — і опустив голову, він трохи зневажав дівчат, але йому здалося, що він зроду не бачив такої прекрасної, сильної, надзвичайної дівчини.

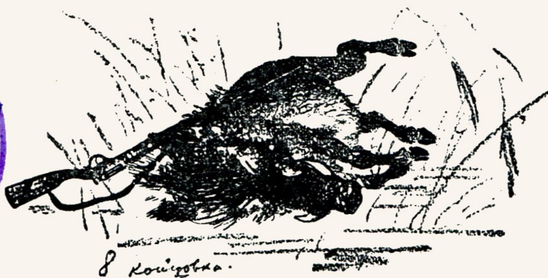
— Не може бути, щоб це він, — сказала Гюле. — Він боїться на мене дивитись!

Тоді Ян ще раз звів голову і ще раз подивився Гюле в очі. Вони були, як пара чорних вогнів, але звичайно ж Ян не боявся їх — страшно було б тільки збрехати перед цими проникливими очима.

— Ні, я не боюся, — сказав Ян, не опускаючи голови. — Я тобі скажу, Гюле, це не я убив вепра. Я тільки поранив його в шию і то сам не знаю як. Убив його партизан Гамід, — це справжній боєць і мисливець. Я ж ще малий, але, знаєш, я гадаю, що з мене теж буде колись боєць.

— Ну, що скажеш, Гюле, про Яна? — спитав Абас. Але тепер прийшла черга Гюле опустити очі. Їй подобався цей хлопець, що не боявся сказати правду.

На станції продзвонили вихід поїзда. Ян, Георго і Гюле взялися за руки і побігли на перон.

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літопису Українського Друку“, „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати.

Одобліт № 1462. Уповн. Головліту № 3553. Замовл. № 14. Тир. 20000. Формат паперу 82 x 110[1]|[16]. 4 друк. арк. + [1]|[2] арк. вліпок 1,5 облік. авт. арк. Здано на виробництво 29 - XII 35 р. Підписано до друку 6-IV 36 р. Чергове. видання № 39

Друкарня ім. Леніна, Одеса, Пушкінська, 18